

14.6.2001

UTLÅTANDE OM PROMEMORIAN RÄTTSGENETISKA FADERSKAPS- UNDERSÖKNINGAR – BLODUNDERSÖKNINGSARBETSGRUPPENS BE- TÄNKANDE

Justitieministeriet har anhållit om ett utlåtande av ETENE om blodundersökningsarbetsgruppens betänkande om rättsgenetiska faderskapsundersökningar. Avsikten är att en lag som ersätter lagen om vissa blodundersökningar och andra undersökningar rörande ärftliga egenskaper (702/1975), skall stiftas på basen av arbetsgruppens betänkande. Samtidigt föreslås att lagen om faderskap ändras.

Enligt gällande lagstiftning behövs inga bevis för faderskapet när en graviditet får sin början under äktenskap. Om barnet föds utom äktenskapet krävs antingen ett erkännande av faderskapet eller talan om fastställande av faderskap. Numera föds över en tredjedel av barnen utom äktenskapet. I de flesta fall fastställs faderskapet genom erkännande. Talan om fastställande av faderskap väcks i ca 100 fall per år, talan om upphävande av faderskap i något mindre utsträckning, dvs. i ca 60-70 fall. Undersökningarna kan göras vid vite eller så att beslut fattas om att vederbörande skall hämtas för undersökningar.

Arbetsgruppens förslag grundar sig på uppfattningen att barnet har rätt att få känedom om sitt biologiska ursprung, och att faderskapet skall fastställas (eller uteslutas) alltid när detta är möjligt. Med dagens metoder kan föräldraskapet undersökas med hjälp av DNA, som under lämpliga förhållanden kan bevaras under obestämd tid. Identifierbart DNA kan tas t.o.m. på mumier. Det finns olika prover på många personer i sjukhusens och forskningscentralernas laboratorier. På dessa prover kan en identifierande DNA-analys göras vid behov. Med nuvarande tekniker kan man sluta sig till en persons ursprung också genom nära släktingar – dock med vissa osäkerhetsfaktorer.

Enligt det nya lagförslaget kan mannen (eller på motsvarande sätt kvinnan) vid vite åläggas att ge ett blodprov eller vid behov ett slemhinneprov ur munnen. Vid behov kan den som skall undersökas hämtas för undersökningar och provet kan tas mot hans vilja. Om mannen har avlidit kan ett prov tas på den avlidne före begravningen eller kremeringen (också i sådana situationer där talan ännu inte har väckts, men ett behov av att fastställa faderskap kan förväntas uppstå). Om mannens uppehållsort är okänd eller mannen har avlidit kan tidigare prover på ifrågavarande person, om sådana bevisligen existerar, användas i undersökningarna. Om tidigare prover inte finns att tillgå kan den avlidnes föräldrar vid vite åläggas att underkasta sig undersökningar. Om inte heller denna möjlighet kan användas kan den avlidne grävas upp ur sin grav (om barnet är minderårigt då saken anhängiggörs). Lagen om faderskap föreslås ändras så att talan om upphävande av faderskap bör väckas inom två år efter att barnet fötts om käranden är mannen eller barnets mor. Barnet kan väcka talan oberoende av tidsfristen.

Den riksomfattande etiska delegationen inom hälso- och sjukvården har diskuterat arbetsgruppens promemoria vid sina möten 14.3 och 5.6.2001. Utgående från diskussionen som förts vill ETENE särskilt lägga vikt vid följande frågor:

I arbetsgruppens betänkande finns många problematiska frågor. I lagförslaget utgår man endast från rätten för barnet som kommer att födas att få kännedom om sitt biologiska ursprung. Denna rättighet står i extrema fall i klar konflikt med andra människors rättigheter, och t.o.m. med vad som eventuellt är, eller inte är, i barnets eget intresse. Ofta är den ekonomiska nyttan en rätt betydelsefull faktor när det gäller bakgrunden till undersökningen. Rätten att inte veta hör också till människors grundläggande rättigheter. De mänskliga rättigheterna står alltid i förhållande till varandra och andra människors mänskliga rättigheter. På grund av detta är det viktigt att väga de olika parternas rättigheter mot varandra.

Skillnaderna mellan biologiskt och socialt föräldraskap och dessas betydelse borde definieras innan det biologiska föräldraskapet i lagstiftningen ställs framom både det sociala föräldraskapet och de andra parternas grundläggande rättigheter. På samma sätt har ansvaret och skyldigheten att delta i undersökningarna för att utreda det biologiska föräldraskapet fastställts på ett sätt som i första hand försvarar rättigheterna för barnet som kommer att födas. Det är svårt att tänka sig att föräldrarna till en försvunnen eller död eventuell biologisk far vid vite skulle kunna åläggas att underkasta sig blodundersökningar för att fastställa eller utesluta faderskap. Man kan knappast förutsätta att en vuxen persons föräldrar skulle vara ansvariga för sitt fullvuxna barns handlingar och eventuellt vara tvungna att lida ekonomiska förluster på grund av detta. 5-10 % av barnen (2,5-5 % enligt finska uppskattningar) är inte barn till den förmodade fadern. Om undersökningar börjar utföras på nära släktingar med tvång och vid vite, ökar risken för att "felaktigt uteslutande" görs. Samtidigt ökar risken för att sådan information kommer fram som t.o.m. kan vara skadlig för den som skaffar informationen eller de andra parterna.

DNA-undersökningar är känsliga och är därför förknippade med osäkerhetsfaktorer. Om DNA från en annan person blandas med prover på den person som skall undersökas, kan detta leda till ett felaktigt resultat. Att t.ex. gräva upp en avliden ur hans grav, eller att göra en undersökning som grundar sig på kvarblivna ben- eller tandprover innehåller osäkerhetsfaktorer i fråga om identifieringen som det är svårt att acceptera i sådana här undersökningar.

I motiveringen till lagen föreslås att propositionen behandlas i vanlig lagstiftningsordning fastän lagen inskränker på individens personliga integritet. Detta motiveras med att denna begränsning av en grundläggande rättighet är påkallad av ett vägande samhälleligt behov, att man genom att ta prov kan främja möjligheterna att uppnå ett riktigt resultat, att begränsningen är tillräckligt väl avgränsad både i fråga om personer och innehåll, och att begränsningen står i rätt proportion till det rättsobjekt som begränsas. Fastän det inte i sig är ett betydande ingrepp att ta ett blodprov är den information som erhålls genom detta av stor betydelse för hur bilden av det egna jaget formas hos den som undersöks och hos många andra personer, och man inkräktar med tvångsåtgärder och vid vite på integritetsskyddet för andra personer än parterna i ärendet.

Utvecklingen inom vetenskap och teknologi möjliggör i dag många sådana saker som ingen kunde föreställa sig ännu för tjugo år sedan. Då olika bestämmelser slås fast, uttryckligen i fråga om normer som innehåller tvångsåtgärder, bör förhållandet mel-

lan för- och nackdelarna för de olika parterna noga övervägas, liksom frågorna om den betydelse bestämmelserna har för hela samhället och om allt som är möjligt i dessa angelägenheter ändå är rätt och riktigt. I arbetsgruppens betänkande har för liten uppmärksamhet ägnats konflikterna mellan de olika parterna och förhållandet mellan för- och nackdelar. I den avvikande åsikt som ansluter sig till arbetsgruppens promemoria finns klarare ställningstaganden i dessa frågor.

Den riksomfattande delegationen inom hälso- och sjukvården förenar sig om den avvikande åsikt som meddelats i arbetsgruppens promemoria och betonar särskilt det orimliga i att tvinga nära släktingar att underkasta sig undersökningar mot sin vilja.

Martti Lindqvist
Ordförande för ETENE

Ritva Halila
generalsekreterare för ETENE

DISTRIBUTION

Lagstiftningsrådet Markku Helin, JM

FÖR KÄNNEDOM

Kanslichef Markku Lehto
Avdelningschef Jussi Huttunen
Biträdande avdelningschef Marjatta Blanco Sequeiros
Föredragande i gruppen för hälsovårdsservice
Medlemmar och suppleanter i ETENE
ETENE:s webbsida